

ler de bu konuyla ilgilidir. *Risâle fi'l-vefk* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 118, 6467), *Vefku'l-müşelleş ve'l-muhammes* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2265/5), *el-Fevâ'idü'l-müteferrika fi'l-vefk ve'l-havâş* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3671/7), *Hâl-i Vasat Vefk-i Muhammesin Târifine Dair Manzûme* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1031-1032); *el-İrşad ilâ vefki'l-a'dâd* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4801), *Muntehabü künhi'l-murâd fi vefki'l-a'dâd* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2801), *Risâle fi hâkki 'ilmi'l-vefk ve şürûtihi ve envâ'ihî ve havâşşih* (bk. bibl.), *Risâle fi 'ilmi'l-vefk* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1863/04), *Risâle fi'l-vefk* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4801/08; Cârullah Efendi, nr. 1539/04; Lâleli, nr. 3720/06), *Risâle fi vefki'l-'arazî* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1444/2).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), II, 1801; *Kâmus Tercümesi*, III, 1031-1032; Gazzâlî, *el-Münkiz mine'd-dalâl*, Beyrut 1408/1987, s. 85; Ahmed b. Ali el-Bûni, *Şemsü'l-ma'ârifil-kübrâ*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü's-sekâfiyye), I, 35; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 395; İbn Binti Ebû Saîd, *Mütevcibü'l-mehâmid fi Şerhi Hâtemi Ebi Hâmid*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5389, vr. 109^a-145^b; Abdurrahman b. Muhammed el-Bistâmî, *Şemsü'l-âfâk fi 'ilmi'l-hurûf ve'l-eufâk*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2807, vr. 74^a vd.; Deyrebî, *Kitâbü'l-Mücerrebât*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 41, 78; Yûsuf Muhammed el-Hindî, *el-Cevherü'l-gâli fi havâşşil-müşelleş il'l-Ğazzâlî*, Kahire, ts. (Mektebetü'ş-Şeyh Abdülmün'im es-Sabrî el-Kütübî), s. 10-38, 44-52; *Risâle fi hâkki 'ilmi'l-vefk ve şürûtihi ve envâ'ihî ve havâşşih*, Süleymaniye Ktp., Osman Huldî Öztürkler, nr. 54, vr. 3-9; Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ülüm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), II, 79; Seyyid Süleyman el-Hüseynî, *Kenzü'l-havâs*, İstanbul 1341, s. 5-46; Yusuf Çakar, *Gizli İlimler*, İstanbul 2005, s. 240-252; J. Ruska, "Vefk", *İA*, XIII, 256-258.

İLYAS ÇELEBİ

VEHB el-HAYR

(وهب الخير)

Ebû Cühayfe Vehb b. Abdillâh b. Müslim es-Süvâi (ö. 74/693)

Sahâbî.

Muhtemelen milâdî 620 yılından kısa bir süre önce doğmuştur; Abdullah b. Abbas'ın akrası olması bunu göstermektedir. Âmir b. Sa'saa kabilesinin Süvâe koluna mensuptur. Babasının adı bazı kaynaklarda Câbir ve Vehb diye de geçmektedir. Vehb'in Hz. Peygamber'le ne zaman

görüştüğü ve İslâmiyet'i ne zaman kabul ettiği bilinmemekte, 9 (630) yılında Beni Âmir b. Sa'saa heyetiyle Medine'ye geldiği ve on yaşında iken İslâm'a girdiği sanılmaktadır. O sırada henüz bulûğ çağına ermediği, ancak ok yontup işleyecek kadar akıllı ve becerikli (İbn Abdülber, IV, 1561) ve Resûl-i Ekrem'in şemâli hakkında gördüklerini zaptedip nakledecek kadar zeki ve dikkatli (Belâzürî, I, 396) olduğu belirtilmekte, Resûlullah'ı küçük yaşta gören sahâbiler arasında sayılmaktadır. Kendisinden nakledilen bir rivayete göre Vedâ hac-cında bulunmuş ve Mekke ile Mina arasındaki Ebtah'ta Hz. Peygamber'in çadırında konaklamış, Bilâl-i Habeşî'nin ezan okuduğunu ve Resûlullah'ın abdest alıp öğle ve ikinci namazlarını seferî olarak kıldığını görmüştür (*Müsned*, IV, 308-309). Vehb, küçük yaşta iken Resûl-i Ekrem'in yanında bulunduğu bir sırada aşırı yemek yüzünden geçirince Resûlullah ona çok yememesini tavsiye etmiş, onun da bu tavsiyeye hayatı boyunca uyduğu belirtilmiştir (İbnü'l-Esîr, V, 48-49).

Vehb, 17 (638) yılında Kûfe şehrinin kurulması üzerine ailesiyle birlikte oraya göç etti. Burada Âmir b. Sa'saa kabilesi mensuplarının oturduğu mahalleye yerleşti. 36'da (656) Hz. Ali Irak'a gelip Kûfe'ye yerleşinceye kadar burada sade ve sakin bir hayat yaşadı. Daha sonra Hz. Ali'nin yanında yer aldı; Sıffin'de Emevîler'e (37/657), Nehrevan'da Hâricîler'e (38/658) karşı savaştı, onun diğer savaşlarına da katıldı. Hz. Ali cuma namazlarında ve diğer vakitlerde minberde konuşurken Vehb minberin yanında ayakta durup onu korurdu. Bu sebeple Hz. Ali kendisini çok sever, ona güvenir, Vehb el-Hayr ve Vehbullah diye hitap ederdi. Vehb el-Hayr diye şöhret bulması da bundan dolayıdır. Vehb, Kûfe'de bulunduğu dönemlerde kolluk kuvvetlerinin başına getirildi, beytülmâlin sorumluluğunu da üstlendi. Hz. Ali'den sonra yönetime gelen Emevîler zamanında siyasî olaylara karışmamaya özen gösterdi ve Kûfe'de yaşamaya devam etti, hayatının bu döneminde daha çok ilimle meşgul oldu. Ya'kübî onu Abdülmelik b. Mervân devri (685-705) fakihleri arasında saymaktadır (*Târîh*, II, 282). Vehb'in 64 (683) veya 72 (691) yıllarında, hatta 80'den (699) sonra vefat ettiğine dair rivayetler varsa da onun Bişr b. Mervân'ın Irak valiliği sırasında 74 (693) yılında Kûfe'de öldüğü bilinmektedir. Vehb Kûfe'de en son vefat eden sahâbîdir.

Bizzat Hz. Peygamber'den, ayrıca Ali b. Ebû Tâlib ve Berâ b. Âzib'den hadis nak-

leden Vehb'in hadis kaynaklarında kırk beş rivayeti yer almıştır (İbn Hazm, s. 86). Kendisinden oğlu Avn b. Ebû Cühayfe dışındakiler Ebû İshak es-Sebîî, Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî, Ali b. Akmer, Hakem b. Uteybe, Seleme b. Küheyl ve İsmâil b. Ebû Hâlid rivayette bulunmuş, rivayetleri *Kütüb-i Sittet*'de nakledilmiştir. Bu rivayetlerden altısı Buhârî ve Müslim tarafından tahrîf edilmiş, üçü hem *Şahîh-i Buhârî* hem *Şahîh-i Müslim*'de yer almış, geri kalan üçü ise sadece *Şahîh-i Buhârî*'de nakledilmiştir (Yahyâ b. Ebû Bekir el-Âmirî, s. 276). Bazı Şîa kaynaklarında, Vehb'in Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde onunla birlikte hareket etmesinden dolayı Şîa taraftarı olduğu ileri sürülmüşse de Ali'nin vefatından sonra onun adına hareket edenler arasında adının zikredilmemesi, Hz. Ali'den Resûl-i Ekrem'in kendisine başkalarının bilmediği bir şey vasiyet etmediğine dair bilgi aktarması (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, X, 529), Resûlullah'tan sonra ümmetin en hayırlılarının Hz. Ebû Bekir ile Ömer olduğu şeklinde rivayetlerinin bulunması (*Müsned*, I, 106) bu iddianın yanlışlığını ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 106; IV, 307-309; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, VI, 63-64; Belâzürî, *Ensâb*, I, 396; Ya'kübî, *Târîh*, II, 282; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 716; İbn Hazm, *Esmâ'ü'ş-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 86; İbn Abdülber, *el-İst'âb* (Bicâvî), IV, 1561, 1619-1620; Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1422/2001, I, 560-561; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), IV, 684-685; V, 48-49; Nevevî, *Tehtizib*, II, 201-202; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 202-203; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1997-98, IV, 563; VII, 558; VIII, 393, 414, 424, 453; X, 529; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 626; a.mlf., *Tehtizibü't-Tehtizib*, Beyrut 1404/1984, XI, 145; Yahyâ b. Ebû Bekir el-Âmirî, *er-Riyâzû'l-müstetâbe* (nşr. Ömer ed-Dîrâvî Ebû Hacle - M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1409/1988, s. 276.

MEHMET EFENDİOĞLU

VEHB b. KÂBÛS

(وهب بن قابوس)

Vehb b. Kâbûs el-Müzenî (ö. 3/625)

Sonradan katıldığı Uhud Gazvesi'nde şehid düşen sahâbî.

Adnânîler'in bir kolu olan Müzeyne kabilesindedir. Müzeyneliler hicretten hemen sonra müslümanlarla iyi ilişkiler kurmuş, 5 (626) yılında da 400 kişilik bir heyetle Medine'ye gelip topluca müslüman

VEHB b. KÂBÛS

olmuşlardı. Kabilenin daha önce İslâm'ı kabul eden bazı fertleri çeşitli gazvelerde yararlık göstermiştir; Vehb b. Kâbûs ile yeğeni Hâris b. Ukbe bunların en meşhurlarındandır.

Dağlarda çobanlık yaptığı anlaşılan Vehb, Uhud Gazvesi'nin cereyan edeceği gün yeğeni Hâris'le birlikte sürülerini Müzeyne dağından Medine'ye getirmişti. Bu sırada çok tenha görünen şehirdeki halkın müşriklerle savaşmak üzere Uhud'a gittiğini öğrendi. Bir süre önce Sa'd b. Muâz vasiyasıyla (İbn Hacer, VI, 492) veya o gün (İbn Abdülber, IV, 122; İbnü'l-Esîr, IV, 323) müslüman olduğu kaydedilen Vehb ve yeğeni İslâm ordusuna katılmak için yola çıktılar ve savaşın ilk safhasının sona erip müşriklerin yenilgiye uğradığı, müslümanların da ganimet toplamaya başladığı esnada Uhud'a vardılar. Onlar da bir yandan müşrikleri kovalamaya, bir yandan da ganimet toplamaya giriştiler. Ancak müslüman okçuların yerlerini terketmesi sonunda Hâlid b. Velîd ve İkrime b. Ebû Cehil kumandasındaki müşrik süvarilerinin saldırısı yüzünden savaş müslümanların aleyhine döndü ve çözüme başladı. Vehb, Hz. Peygamber'in yanında kalarak onu koruyanlar arasında yer aldı. Bir ara müşrik askerlerinden bir grubun Resûl-i Ekrem'in yanına yaklaşması üzerine Resûl-i Ekrem onların karşısına kimin çıkacağını sordu. Vehb hemen ileri atıldı ve ok atışlarıyla onları durdurup geri çekilmeye mecbur etti. Bir süre sonra ikinci bir grup gelince Vehb bu defa yalın kılıç müşriklerin arasına daldı ve onları dağıttı. Üçüncü bir grup saldırıya geçtiğinde Resûlullah, "Kalk şunları da defet, müjdeler olsun ki sana cennet var!" dedi. Vehb de böyle bir fırsatı kaçırmayacağını söyleyerek müşriklerin üzerine atıldı; çarpışarak düşman saflarının gerisine kadar ulaştıktan sonra dönüp tekrar aralarına daldı, fakat bu sırada müşriklerin kılıç ve mızrak darbeleriyle şehid oldu. Müşrikler Vehb'e duydukları öfkeyi cesedinden çıkarmaya (müsle) kalkıştılar. Savaşın ardından Hz. Peygamber yirmi yerinden yara alan Vehb'in naaşının başında durarak, "Ben senden razıyım, Allah da razı olsun!" dedi, defniyle bizzat ilgilendi ve ayakta durmakta zorlanmasına rağmen defin işi bitinceye kadar kabrin başında bekledi. Elbisesi kefen olarak yetişmediği için ayaklarının üzerine etraftan toplanan otlar örtüldü. Vehb'in kahramanlığına, Müslümanlığı benimsemesinden çok kısa bir süre sonra kazandığı mertebeye ve Resûl-i Ekrem'in ona gösterdiği rağbete imrenen Hz. Ömer ile Sa'd b. Ebû Vak-

kâs, Vehb gibi şehid olmak istediklerini söylemişlerdir. Vehb'in yeğeni Hâris de amcasından hemen sonra Uhud'da şehid düşmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakûdî, *el-Megâzî*, I, 274-277, 301; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 42; Ebû'l-Alâ Sâid b. Hasan er-Rabâî, *Kitâbü'l-Fuşûş* (nşr. Abdülvehhâb et-Tâzî Saûd), Mağrib 1415/1995, IV, 6; İbn Abdülber en-Nemeri, *el-İstî'âb* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 122; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, IV, 323; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVIII, 19-20; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1997, V, 384-386; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VI, 492; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 136-138; İbrahim Sarıçam, "Müzeyne (Benî Müzeyne)", *DİA*, XXXII, 250-251.

HALİT ÖZKAN

VEHB b. MÜNEBBİH

(وهب بن منبه)

Ebû Abdillâh Vehb b. Münebbih
b. Kâmil es-San'ânî
(ö. 114/732)

Yemenli tâbiî.

34 (654-55) yılında San'a yakınlarındaki Zimâr'da doğdu. Fars asıllı olan babası Horasan'ın Herat şehrendendir. İran kistrâsı tarafından bu şehirden sürgüne gönderilenlerden (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 545-546) veya Habeşliler'e karşı Yemenliler'e yardım etmeleri için Yemen'e yollanan ve oraya yerleşen askerlerin çocuklarından. Annesi Himyerî asıllıdır. Babası Hz. Peygamber zamanında müslüman olmuş ve Muâz b. Cebel'den rivayette bulunmuştur (Râzî, s. 367). Vehb'in Hemmâm, Ma'kıl, Abdullah, Mesleme (veya Ömer) ve Gaylân adlı beş erkek kardeşi vardır (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 545); bunlardan Gaylân, Ali b. Medîni ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlere hadis rivayet eden Gavs b. Câbir'in dedesidir (İbn Asâkir, XLVIII, 96). Vehb, Yemen'de dünyaya geldiği ve burada yaşadığı halde baba yurdu olan Herat'la ilişkisini kesmedi; oradaki gelişmeleri takip etti ve zaman zaman orayı ziyarete gitti (Mizzî, XXXI, 143). Yahudi kaynaklı rivayetleri çok iyi bilmesi onun yahudi asıllı olduğunu hatıra getirirse de Gazzâlî dışında hiçbir müellif bundan söz etmemiştir. Sahâbeden Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî ve Nu'mân b. Beşîr'den hadis rivayet etti. Tâbiînden Tâvûs b. Keysân, kardeşi Hemmâm,

Ebû Halîfe el-Basrî, aynı zamanda talebesi olan Amr b. Dînâr ve Amr b. Şuayb gibi isimlerden rivayette bulundu. Kendisinden oğulları Abdullah ve Abdurrahman, kardeşi Ma'kıl'ın oğulları Abdüssamed ve Akil, torunları İdrîs b. Sinân ve Bekkâr b. Abdullah, ayrıca Amr b. Dînâr, Dâvûd b. Kays es-San'ânî, Rebîa b. Ebû Abdurrahman gibi isimlerin rivayetleri vardır. Ömer b. Abdülazîz'in Yemen valisi Urve b. Muhammed b. Atıyye döneminde San'a kadılığı yapan Vehb hayatının son yıllarında Vali Yûsuf b. Ömer es-Sekafî tarafından hapsedildi ve işkenceye mâruz kaldı. Muharrem 114'te (Mart 732) San'a'da vefat etti. Bazı kaynaklarda gördüğü işkence yüzünden öldüğü belirtilmekte (İbn Hacer, XI, 168), vefat tarihi olarak da 110 (728), 113 (731) ve 116 (734) yılları verilmektedir.

Vehb'in şöret kazanmasında zengin ilmi ve kültürel birikiminin büyük rolü vardır. İlk yazılı hadis metinlerinden *eş-Şahîfetü's-Şahîha* adlı mecmuanın sahibi olan kardeşi Hemmâm hadis rivayetiyle tanınırken Vehb daha çok kadim tarihe ilgi duymuştur. Özellikle peygamberler tarihi ve İsrâîlî haberler onun uzmanlık alanıdır. Kur'an'a ve diğer ilâhî kitaplara vukufu, Kur'an ve hadislerde geçmiş ümmetler hakkında verilen sınırlı bilgilerin ayrıntılarına dair rivayetleri elde etmesi, Yunan, Süryânî ve Himyerî dillerini iyi bilmesi (Cevâd Ali, I, 84) kendisini öne çıkarmıştır. İsrâîliyat alanındaki bilgisinin Kâ'b el-Ahbâr ve Abdullah b. Selâm'dan ileride olduğunu söylediği nakledilmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 546). Sa'lebî ve Kisâfî'nin otorite diye zikrettiği Vehb, İsrâîliyat'ın en önemli kaynaklarından biridir (*EJd.*, XVI, 242).

Ebû'l-Hasan el-İcîlî, Ebû Zür'a er-Râzî, Nesâî ve İbn Hibbân gibi âlimlerden Vehb'in sika bir râvi olduğu nakledilmiştir (Mizzî, XXXI, 142). Onu meşhur bir kıssacı ve büyük bir âlim şeklinde tanıtan Zehebî, Vehb'i yalnız Fellâs'ın zayıf saydığına işaret etmektedir (*el-Muğni*, II, 727). Rivayetlerinin *Kütüb-i Sitte*'de yer alması Vehb'in sika kabul edildiğinin önemli bir delilidir. Ancak *Kütüb-i Sitte*'deki rivayetlerinin hiçbirini kadim tarihle veya peygamber kıssalarıyla alakalı değildir. Onun bu kabil rivayetleri özellikle Abdürrezâk es-San'ânî ile İbn Ebû Şeybe'nin musannefleri, İbn Kuteybe'nin *el-Ma'ârifî* ve *'Uyûnü'l-ağbâr*'ı, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'si gibi eserlerde ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'si gibi tarih kitaplarında bulunmaktadır. Vehb'in rivayetlerinin genel kabul görmesinde hakî-